

Формування правових знань і правової культури на уроках історії та правознавства

Найважливішим завданням української школи є формування майбутнього країни, виховання вільних, відповідальних людей, гідних громадян своєї держави. Визначальною характеристикою громадянської зрілості є розвинена правосвідомість і усвідомлення своїх прав, свобод, обов'язків, позитивне ставлення до закону, до державної влади. Передумовою формування та розвитку правосвідомості є, насамперед, правова освіченість і здатність керуватися відповідними знаннями в умовах сучасного суспільного життя, що досягається засобами громадянської освіти і виховання.

За останній час прийнято багато актів, які є нормативною базою громадянської освіти в Україні. Серед них – закон України «Про освіту» (1991р.), і «Загальну середню освіту» (1999 р.), концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) (2001р.), Національна доктрина розвитку освіти (2002 р.), Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти (2011).

Змістом громадянської освіти є формування громадянської компетентності особистості, яка включає громадянознавчі знання, уміння й цінності: морально-етичні, філософсько-культурологічні, політологічні, правові, економічні й соціальні.

Тому політико-правові знання, правову освіту можна вважати головним фактором соціалізації школяра, основною складовою громадянської освіти. Правова освіта має бути системою, яка складається з пропедевтичних курсів, до профільних і профільних курсів. Проте не всі навчальні заклади можуть забезпечити системність правового навчання. В нашому навчальному закладі правове виховання учнів здійснюється поетапно. В 6 класах запроваджено курс «Живи за правилами», який знайомить учнів з правилами, як регуляторами поведінки людей, формує навички поведінки у різноманітних життєвих ситуаціях у відповідності з нормами права. В 8-му класі учні поглиблюють знання на заняттях з курсу «Ми- громадяни». В 9 класі вивчається курс «Ми - різні, ми-рівні», в 11-класі- «Права людини». Лише при системному вивченні правознавства правова освіта буде ґрунтовною, а правове виховання забезпечить формування в учнів правосвідомості та правової культури.

Базовими правовими курсами є «Правознавство. Практичний курс» та «Основи правознавства», що вивчаються в 9-10 класах. Курс «Правознавство. Практичний курс» має зацікавити правознавством, закласти основи правових і громадянських знань. Враховуючи вікові особливості учнів 9-х класів, курс має на меті забезпечити оволодіння лише найбільш важливими поняттями та термінами, виробити в них навички правомірної поведінки, практичного застосування норм права, що стосується

неповнолітніх, сформувані позитивне ставлення до участі у житті суспільства.

Методичне забезпечення курсу (посібники, підручники, методички) допомагають вчителю, роль якого зводиться до того, щоб організувати роботу учнів, направити, обговорити уже наявні факти, справи і т. п. Застосовуючи інтерактивні методики на заняттях розвиваємо уміння, навички дітей, у процесі взаємодії учень – учень та вчитель – учень, школярі вчаться досліджувати поставлені проблеми, чітко висловлювати свої думки, дискутувати. Вони вчаться приймати виважені рішення з урахуванням можливих, особистих і громадянських наслідків та усвідомленням своєї відповідальності.

Саме на уроках правознавства закладаються основи системи правових знань, поглядів, переконань, формуються навички правомірної поведінки, виробляється уміння аналізувати суспільно-політичні події в Україні та в світі, критично їх оцінювати. Перша частина курсу – це «Основи держави і права» – дуже складна для учнів, так як це сухий теоретичний матеріал, який є основою для вивчення інших розділів. Щоб зацікавити учнів, зробити його доступним і зрозумілим, використовую різноманітні форми та методи роботи, поєдную традиційні (лекції, бесіди, схеми, таблиці) з активними (урок – дискусія, урок – практикум, урок – гра, урок самостійної роботи). Часто ставлю проблемні питання.

Наприклад, під час вивчення теми: «Особисті права громадян» постало питання про доцільність відміни смертної кари в Україні. Учні висловлювали різні точки зору з цього приводу. Противники цього наводили факти з життя, ставили питання: «Скасування смертної кари – є актом гуманізму по відношенню до кого? А як же ті, кого злочинці позбавили життя?» Інші, навпаки, запитували: «Позбавивши життя злочинця, чи зможемо побороти злочинність і відновити справедливість?» Таким чином, розв'язання проблемної дискусії, не тільки вчить учнів висловлювати власні думки, критично мислити, а також вислуховувати точку зору опонента.

Це дає мені можливість не лише спостерігати, як учні засвоїли матеріал (бо повинні мотивувати свою думку, спираючись на правові акти), але й визначити їх морально-етичне ставлення до проблеми. Учні обговорюють такі проблеми, як депутатська недоторканність, якою має бути армія, освіта – не тільки право, а й обов'язок, необхідність укладання шлюбного контракту та ін.

Активізує діяльність учнів використання інтерактивних методик: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Займи позицію», «Навчаючи – вчуся», «Карусель» та ін. Так, пропоную вивчення теми «Права і обов'язки громадян України» проводити методом «карусель», коли кожен учень знайомиться зі змістом певної статті Конституції України, потім знайомить інших однокласників з нею і відповідно отримує інформацію від них про інші права та обов'язки. Така форма проведення уроку оживляє його, а сама обстановка сидіння по колу і руху робить його нетрадиційним.

Високий рівень пізнавальної активності, формування навичок правової поведінки забезпечує проведення рольових ігор (засідання міської ради, судові засідання, вибори президента та ін.), на яких учні, граючи певну роль, змушені оцінювати ситуацію, враховувати інтерес всіх, критично мислити.

Практикую використання гіпотетичного і критичного мислення. Учні оцінюють діяльність органів влади і водночас міркують, щоб вони зробили, коли б були президентом, народним депутатом, директором школи і т.п.

Дуже гарні результати дає юридична ситуація, яку учні мають розв'язати, познайомившись з відповідними законами. В такому разі учні бачать практичне застосування права, розуміють, як важливо їх знати і використовувати в житті, щоб бути успішним і впевненим у собі.

Неабиякий інтерес викликають правові завдання, побудовані на місцевому матеріалі. Такі завдання – ситуації можна розглянути з учнями під час вивчення тем: «Громадянські права та свободи громадян України» (в Коростені проживають і навчаються у школі громадяни інших держав), «Основи земельного права», (питання щодо землі на території міської гімназії); «Органи місцевого самоврядування» (вирішення питань щодо благоустрою міста); «Соціальний захист населення» (захист коростенців, як чорнобильців).

Більш емоційному сприйманню матеріалу на уроці з основ правознавства сприяють правові сценки: «Ми подаємо заяву про реєстрацію шлюбу», «Я запізнююсь на роботу», «Я купую побутову техніку», «Я продаю квартиру». Учні – актори розігрують ситуацію, яка містить інформацію про якесь правопорушення. Учні – глядачі дають правову оцінку побаченому. Подібну роль відіграють правові пантоміми, коли учні вгадують правові терміни, правопорушення, які учні готують вдома.

На жаль, специфіка предмета, великий об'єм матеріалу та час, відведений на його вивчення (35 годин), не дають можливості в повному обсязі підготувати школярів до життя у сучасному світі. Проте програма вивчення правознавства на рівні стандарту та академічному рівні не передбачає більш глибокого вивчення правознавства в 10-11 класах. Це можливо лише при умові створення правового профілю навчання і виділення годин із варіативної частини.

Правова освіта учнів не обмежується лише навчальними заняттями. Вона органічно продовжується в позакласній і позашкільній роботі. Щороку в школі проходить тиждень правових знань, де задіяні всі класи і класні керівники. Значну допомогу в його проведенні надають члени клубу «Юний правознавець» (див. окремо), до якого входять учні 8-11 класів. Учні об'єднані у сектори: сектор роботи з молодшими школярами, сектор обліку та профілактики, сектор лекторів, сектор масової роботи по організації відпочинку, прес-сектор. Вони виступають з лекціями, повідомленнями з правових питань, проводять правові ігри (КВН, Брейн-ринг, знавців права, правовий хокей), випускають правові бюлетені, виступають агітбригадою перед учнями 1-9 класів.

Члени клубу раз на місяць проводять відкрите засідання, до якого готуються заздалегідь за відомими питаннями. А це ще цікаво тим, що план засідань розробляється у вересні з участю учнів, з урахуванням їх побажань.

Також в школі розроблено і проведено проект – «Вибори – 2012», мета якого - познайомити учнів з такою формою представницької демократії, як вибори.

Він проходив у 2 етапи:

1. Рольова гра – імітація виборів до Верховної ради України. В ролі виборців – учні 11- х класів, які віддавали свої голоси за представників певної партії.
2. Підготовкою виборів займалися учні 10-х класів (виборча комісія, підготовка

агітаційних матеріалів, інші організаційні питання). Старшокласники познайомились з законом «про вибори народних депутатів», з програмами політичних партій, розробили пам'ятку активного і пасивного виборців, що сприяло зростанню їх політичної і правової грамотності, було своєрідною підготовкою до вступу в доросле життя.

3. Вибори президента школи, який включав:

- висування кандидатів;
- підготовка програм і передвиборча агітація;
- голосування за кандидатів;
- оголошення результатів виборів «Інавгурація президента».

Такий шлях формування шкільного самоврядування сприяє формуванню демократичних переконань, готує їх до активної участі в процесах державотворення; допомагає визначити власне місце у громадянському суспільстві.